

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ У МОЛОДІ ОБРАЗУ МАЙБУТНЬОГО ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА

В.В.Мацюк

аспірантка Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова

У статті піднімається проблема образу майбутнього шлюбного партнера. Проаналізовано вплив соціальних стереотипів на формування образу майбутнього шлюбного партнера. Досліджено рівень стереотипізації та його вплив на сформованість образу майбутнього шлюбного партнера у сучасної молоді.

Ключові слова: образ майбутнього шлюбного партнера, соціальний стереотип, стереотипізація.

Сучасне українське суспільство характеризується перебудовою сімейних, моральних, світоглядних цінностей, що поряд із нестійким політичним та економічним становищем негативно впливає на життєдіяльність інституту сім'ї у нашій країні. Тому гостро постає необхідність та актуальність пошуків шляхів стабілізації молоді сім'ї. Про це свідчить зростання кількості розлучень, особливо в перші роки подружнього життя. Передумовою створення міцної і стабільної сім'ї є адекватний шлюбний вибір. Та в перехідний етап розвитку нашого суспільства, коли відмирають одні цінності і ще не встановлено нові, на шлюбний вибір впливають ряд соціальних стереотипів, запозичених із сучасної культури Заходу, або перейнятих із традиційних народних уявлень про сімейні відносини, які втрачають свою актуальність на сьогоднішній день. Тому, дослідження впливу стереотипізації на формування образу майбутнього шлюбного партнера у сучасної молоді сьогодні є своєчасним та актуальним.

Проблеми формування уявлень про майбутнього шлюбного партнера піднімали у своїх дослідженнях М.О.Абалакіна, О.О.Бодальов, М.В.Вовчик-Блакитна, Е.Ейдемільер, В.І.Зацепін, А.М.Захаров, Б.Д.Паригін, І.Клементович, Л.А.Коростильова, Г.Навайтис, М.М.Обозов, Д.В.Ольшанський, В.О.Сисенко, Л.З.Сердюк, В.Юстицькіс, серед зарубіжних авторів – А.Адлер, Д.Басс, Е.Берн, Е.Бершайд, К.Вітек, А.Гросс, М.Каннінгем, Б.Марстейн, Л.Рейтер, Г.Уайт, З.Фрейд, К.Хорні, З.Цельмер тощо.

Об'єктом нашого дослідження є образ майбутнього шлюбного партнера у сучасної молоді. Предмет дослідження – стереотипізація як психологічний механізм формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера. Мета нашої розвідки – дослідження впливу стереотипізації на рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у сучасної молоді.

Для окреслення проблеми дослідження проаналізуємо ключові поняття “соціальний стереотип” та “стереотипізація”. Соціальний стереотип – це узагальнена, спрощена і ригідна система широко розподілених уявлень про групи людей, які розпізнаються, в яких кожна людина розглядається як носій одних і тих же наборів провідних характеристик, що приписуються будь-якому члену даної групи безвідносно до його реальних рис [2, 369].

Стереотипізація у міжособистісному сприйманні – це сприймання і оцінка іншої людини шляхом поширення на неї характеристик певної соціальної групи [2].

Будучи одним із різновидів життєвих понять, соціальний стереотип, зазвичай, характеризується тим, що має неадекватну міру узагальненості суттєвих ознак об'єкта, їх неповний або надлишковий набір.

Джерелом формування соціальних стереотипів є як особистий досвід, так і вироблені суспільством норми [1]. Психологічною основою стереотипу є соціальна установка – готовність сприймати групи людей та інші соціальні об'єкти певним чином. Вона надає когнітивному елементу соціального стереотипу зміст і визначає його інтенсивність, міру його емоційної насиченості. Спершу в індивіда формується установка, а тоді стереотип наповнюється відповідним до цієї установки змістом.

Установка в соціокультурному середовищі проявляється у звичаях. На основі засвоєння звичаїв та їх дотримання формується система стереотипної поведінки. Таким чином, установка через існування в даній соціокультурній групі звичаїв впливає на формування шаблонів поведінки, від трудових прийомів до етикету. Паралельно із цим процесом відбувається і формування стереотипів свідомості, уявлення про свою, про інші соціальні групи, що відмінні від формування своїх особистих уявлень за рядом критеріїв [1].

Для дослідження впливу стереотипізації на формування у молоді образу майбутнього

шлюбного партнера ми створили анкету “Уявлення про шлюб і сім’ю”, яка складається із десяти тверджень. Для анкети ми підібрали твердження, які відображають поширені у сучасному українському суспільстві стереотипи стосовно шлюбу, кохання, чоловіків та жінок. Запропонована анкета “Уявлення про шлюб і сім’ю” містить таку інструкцію та перелік тверджень:

“Інструкція: Вам пропонується десять тверджень стосовно шлюбу і кохання. Уважно прочитайте кожне з них. Якщо Ви погоджуєтесь із даним твердженням, поставте біля його номера знак плюс “+”. Якщо не погоджуєтесь – знак мінус “-”. Якщо важко однозначно погодитись чи заперечити твердження, поставте біля нього знак плюс і мінус одночасно “±”. Довго не затримуйтеся на одному твердженні, відповідайте те, що першим спало на думку”.

1. Все визначено долею, а шлюби укладаються на небесах. “Суджений і на печі знайде”.
2. Кохання – це вибух, що не передбачає спокійних і гармонійних відносин.
3. Жінки вміють любити сильніше, ніж чоловіки.
4. Шлюб – це стабільність, коли все хороше вже позаду.
5. Дівчина повинна вийти заміж до 25 років.
6. Ревнує – значить любить.
7. Головна мета жінки – чимшвидше вийти заміж.
8. Чоловіки зустрічаються з дурненькими, а одружуються з розумними.
9. Шлюб за коханням є запорукою його міцності.
10. Чоловікам женитися можна і в 30 років, але не пізніше.

Так, стереотипи щодо шлюбу відображено твердженнями під номером 1, 4, 9; стереотипи стосовно кохання – 2, 3, 6; щодо чоловіків – 8, 10; щодо жінок – 5, 7.

Підбір тверджень було здійснено на основі аналізу часто повторюваних стереотипів, що трапляються у мові людей.

Обробка результатів анкетування відбувалася таким чином. Кожна позитивна відповідь оцінювалась в один бал – позитивна відповідь свідчить про наявність даного стереотипу в опитуваного. Негативна відповідь оцінювалась в нуль балів – вона свідчить про відсутність стереотипу в опитуваного. Невизначена позиція оцінювалась у 0,5 бала.

Для кожного опитуваного було знайдено суму балів, і для зручності, суму балів було переведено у відсоткове співвідношення від загальної кількості максимально можливих набраних балів (тобто, від 10 балів).

Рівні стереотипізації характеризуються поширенням на сприймання і оцінку майбутнього шлюбного партнера характеристик певної соціальної групи. Відповідно, високий рівень стереотипізації (70 – 100 %) відображає максимальне поширення на сприймання і оцінку майбутнього шлюбного партнера характеристик певної соціальної групи; середній рівень (40 – 69 %) – часткове поширення поширенням на сприймання і оцінку майбутнього шлюбного партнера характеристик певної соціальної групи; низький рівень стереотипізації (0 – 39 %) – відсутність, або мінімальне поширення на сприймання і оцінку майбутнього шлюбного партнера характеристик певної соціальної групи. Тобто, чим більша кількість балів, тим більший рівень стереотипізації властивий опитуваному, і, навпаки, менша кількість балів свідчить про нижчий вплив стереотипізації на уявлення опитуваного про образ майбутнього шлюбного партнера.

Експериментом охоплено 223 студентів перших та других курсів ТНПУ ім.В.Гнатюка та ПВНЗ “Тернопільського комерційного інституту”. У їх числі студентів перших курсів – 114 осіб, других курсів – 109.

Виявлено високий рівень стереотипізації у 62,8 % (140 чол.), середній – у 20,6 % (46 чол.), низький – у 16,6 % (37 чол.) молоді (див. табл. 1.). Домінування високого рівня стереотипізації спостерігається як у дівчат, так і у юнаків, 75,2 % і 50 %, відповідно. Середній рівень зафіксовано серед 33,6 % юнаків і 8 % дівчат. Низький рівень – у 16,4 % юнаків та 16,8 % дівчат.

Таблиця 1.

Рівень стереотипізації у молоді

Рівень стереотипізації	Опитувані					
	Юнаки	%	Дівчата	%	Разом	%
Високий 70 – 100 %	55	50	85	75,2	140	62,8
Середній 40 – 65 %	37	33,6	9	8	46	20,6
Низький 0 – 35 %	18	16,4	19	16,8	37	16,6

Результати дослідження показують, що більша частка молоді до шлюбу, кохання та майбутнього шлюбного партнера має упереджене ставлення, що базується на стандартизованих судженнях та очікуваннях. Це свідчить про наявність у них установок, які проявляються в існуванні у сучасному українському суспільстві звичаїв, що впливають на формування у молоді відповідних шаблонів поведінки у шлюбно-сімейних стосунках.

Зокрема, такими стереотипами щодо шлюбу є уявлення про обов'язковість ранніх шлюбів для дівчат (дівчатам необхідно вийти заміж до 25 років), та бажаність одруження юнаків до 30 років. Тобто, в уявленні молодих людей, особи, які перетнули вказану вікову межу, є не пригожими для одруження в силу своїх особистих рис та вікових параметрів. А з іншого боку, самі особи, старші стереотипного шлюбного віку, приймаючи цей стереотип, формують для себе бар'єр для одруження в поєднанні із зниженням самооцінки і подібних негативних наслідків для самої особистості.

Молоді люди схильні переносити на своє уявлення про кохання сформоване в українських народних традиціях та часто вживане у поговірках стереотип про кохання як доленосне, невідворотне, якого неможливо уникнути ("Суджений і на печі знайде", "Шлюби укладаються на небесах"). Такий стереотип гальмує активність, творчість, самостійність та особисту відповідальність за побудову свого власного життя, зокрема, створення сім'ї.

Наслідком пропаганди засобами масової інформації розкутості та нерозбірливості у стосунках між закоханими є сформований стереотип, що "кохання – це вибух, що не передбачає спокійних і гармонійних відносин". По-перше, тут поняття "кохання" обмежено в основному аспектом сексуальної пристрасті. По-друге, такий стереотип формує очікування сильних переживань, з одного боку, а з іншого, укріплює віру у неможливість побудови гармонійних взаємин із коханою людиною.

Більша частка молоді дотримується стереотипу, що шлюб за коханням є запорукою його міцності. На перший погляд, цей стереотип вірний і позитивний. Та він потребує визначення і перевірки своєї істинності чи хибності, оскільки несе в собі небезпеку покладання основної відповідальності за розвиток шлюбно-сімейних відносин лише на афективний аспект відносин, та ігнорування поведінкового та когнітивного аспекту. Це спричиняє відмову від конструктивних переговорів та спроб знайти спільне вирішення проблем, відмову від докладання зусиль для підтримання здорових взаємин та пошуків шляхів порозуміння із шлюбним партнером.

Під впливом негативного досвіду родичів чи знайомих серед молоді побутує стереотип, що "шлюб – це стабільність, коли все хороше вже позаду". На основі такої установки на шлюб формується шаблон поведінки по уникненню шлюбних відносин, вибір громадянського шлюбу, відтягнення узаконення стосунків із партнером.

"Чоловіки зустрічаються з дурненькими, а одружуються з розумними" – такий стереотип демонструє подвійність, суперечливість чоловічого ставлення до дівчат. У дівчат такий стереотип викликає недовіру залицяння чоловіків. У чоловіків – формує легке ставлення до стосунків, розподіл дівчат на категорії для розваг і для серйозних взаємин.

Стереотип "ревнує – значить любить" формує хибний перелік критеріїв кохання. Молоді люди без заглиблення в поняття "ревність" приймають її за ознаку кохання, хоча в основі цього почуття лежать такі несумісні із коханням феномени, як недовіра до партнера, нездатність контролювати свої егоїстичні емоції, відсутність рефлексії. Часто ревність є ознакою далеко відмінного від кохання почуття.

"Народження дітей зміцнює шлюб" – помилкове покладання надії на зміцнення шлюбу на появу ще одного члена сім'ї. В ідеалі, кожна сім'я є щаслива мати і виховувати дітей. Але слід враховувати й іншу сторону медалі, і бути готовим до труднощів, пов'язаних із народженням дитини, які замість зміцнити можуть прискорити руйнування сім'ї.

Рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера ми досліджували з допомогою опитувальника Р.Кеттла, застосувавши наш авторський підхід [3]. *Образ майбутнього шлюбного партнера* визначаємо як суб'єктивне ідеальне уявлення психофізичних, психофізіологічних, психологічних, соціально-психологічних та духовних рис бажаного подружнього партнера, яке формується внаслідок інтеріоризації та відображення ознак, структурних характеристик і відношень відомих суб'єкту шлюбних пар.

Результати дослідження рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера показали високий рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у 14,4 % (32 чол.), середній – у 31,8 % (71 чол.), низький – у 53,8 % (120 чол.) студентів (рис. 1).

Таким чином, у сучасній молоді домінує низький рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера, яких характеризується розбіжністю сформованого образу із тим образом шлюбного партнера, який є сумісний для подружнього життя з молодою людиною. Це означає, що лише для 14,4 % молоді є висока ймовірність здійснити адекватний шлюбний вибір та одружитися з людиною, з якою,

на підставі оптимального поєднання їх характерологічних та мотиваційних особливостей і рис особистості, молода людина буде здатна узгоджувати свою взаємодію і тривалий час

добровільно спілкуватися один з одним із максимально можливою задоволеністю відносинами, відчуттям єдності, цілісності пари.

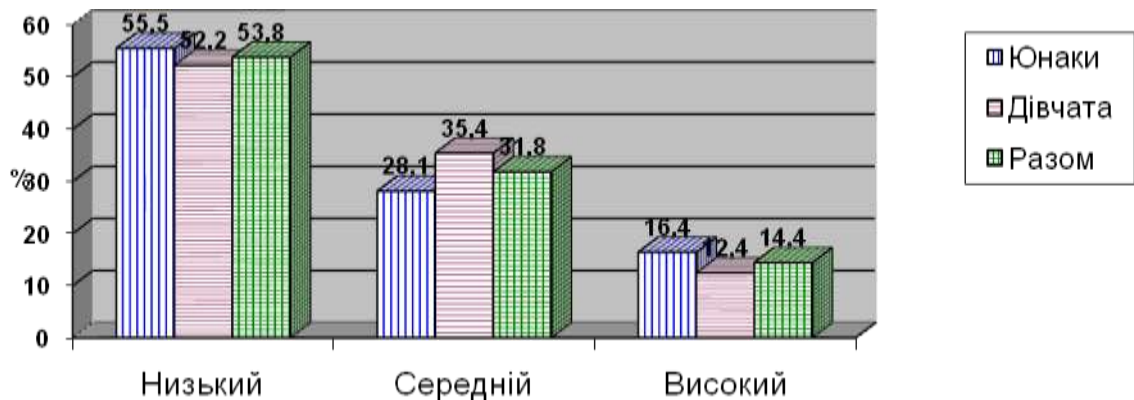


Рис. 1. Рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у молоді

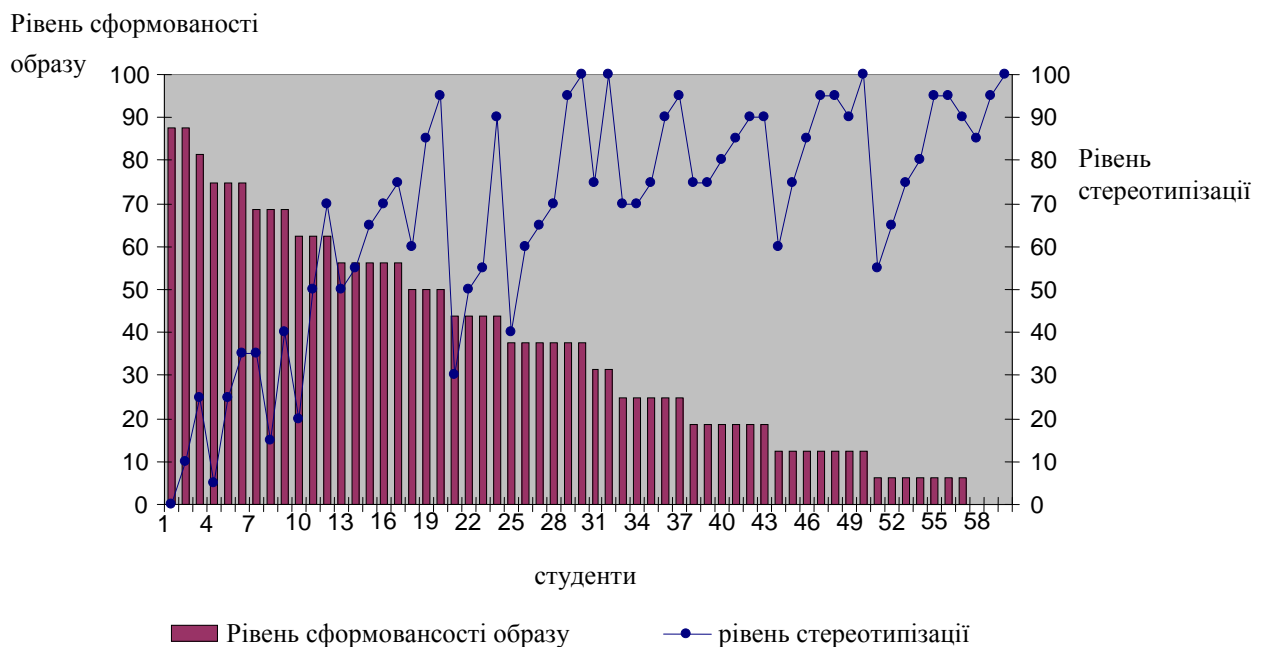


Рис. 2. Взаємозв'язок рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера та механізму стереотипізації у молоді

Середній рівень сформованості образу властивий для третини опитуваних. Тобто, уявно сумісний образ партнера із реально сумісним образом збігається частково. Шлюбний вибір із

однаковою ймовірністю може бути як вдалим, так і невдалим.

Більша половина молодих людей уявляє свого майбутнього шлюбного партнера

неадекватно, тобто таким, що насправді не є сумісним для подружнього життя із респондентом. Тобто, уявно сумісний образ партнера фактично не відповідає реально сумісному. Тому, їх шлюбний вибір, на підставі неадекватного уявлення про майбутнього шлюбного партнера, породжує ризик створення молоді сім'ї із суперечливим поєднанням їх характерологічних та мотиваційних особливостей і рис особистості, що може призвести до незадоволеності відносинами, відсутністю відчуття єдності і цілісності пари.

Закономірність впливу соціальних стереотипів на формування образу майбутнього шлюбного партнера проявляється у кореляції високого рівня стереотипізації із низьким рівнем сформованості образу, низького рівня стереотипізації із високим рівнем сформованості образу (рис. 2).

Методами математичної статистики одержано статистичну достовірність отриманих ре-

зультатів. Знайдене значення коефіцієнта рангової кореляції Спірмена – ρ ($\rho = 0,27$; $n = 223$; $\rho < 0,01$) свідчить про істотний вплив стереотипізації на формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера [3].

Результати дослідження показують, що оптимальним для формування адекватного, високого рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у молоді є низький рівень стереотипізації. Тобто, такий рівень стереотипізації, який характеризується відсутністю, або мінімальним поширенням на сприймання і оцінку майбутнього шлюбного партнера характеристик певної соціальної групи.

Таким чином, ми припускаємо, що для підняття рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у молоді необхідно знизити рівень стереотипізації у молоді. Саме це і стало предметом наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодалев А.А. О социальных эталонах и стереотипах и их роли в оценке личности / А.А.Бодалев, В.Н.Куницына, В.Н.Панферова // Человек и общество: (ученые записки НИИКСИ). – Л.: Изд-во ЛГУ. – Вып. 9. – 1971. – С. 152.
2. *Краткий психологический словарь* / Ред.-сост. Л.А.Карпенко; Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – 2 изд., расш., испр. и доп. – Ростов н/Д: Феникс, 1999. – 512 с.
3. *Математическая статистика для психологов: Учебник* / Сост. О.Ю.Ермолаев – М.: Московский психолого-социальный институт Флинта, 2003. – 336 с.
4. Мацюк В.В. Сформованість образу майбутнього шлюбного партнера у контексті подружньої сумісності // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: Зб. наук. пр. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – № 20 (44). – 231 с.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2008 р.

